

Соломко А.С., к.е.н,
доцент кафедри міжнародної економіки
Національний університет харчових технологій

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА МІГРАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА СВІТОВИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

***Анотація.** В статті розглянуто деякі аспекти інтелектуальної міграції, в тому числі її особливості на сучасному етапі.*

***Ключові слова:** інтелектуальна міграція, «відплив мізків», економіка знань, інтелектуальний капітал.*

INTELLECTUAL MIGRATION AS A COMPONENT OF GLOBAL MIGRATION PROCESSES

***Summary.** In article some aspects of intellectual migration, including its feature at the present stage are considered.*

***Keywords:** intellectual migration, "brain drain", economy of knowledge, intellectual capital.*

В умовах перетворення науки у найважливішу продуктивну силу, істотно зростає роль людського капіталу, який є найважливішим ресурсом постіндустріального суспільства [3].

Масштабний характер інтелектуальна міграція набула в епоху формування постіндустріального суспільства, економіки знань і високих технологій. Перехід до постіндустріального суспільства, істотно підвищивши роль наукової праці, перетворив інтелектуальну працю в найважливіший ресурс та фактор сталого розвитку суспільства і викликав на ринку праці все більш зростаючий попит на наукові кадри та кваліфікованих працівників, здатних виробляти високотехнологічну та конкурентоспроможну продукцію.

На формування людського капіталу великий вплив мають нові джерела інформації – глобальні інформаційні мережі. В умовах стрімкого їх розширення створюється глобальне інформаційне середовище, що генерує знання. Тобто, відбувається формування міжнародного ринку висококваліфікованих фахівців і вчених і, як наслідок, міграція інтелектуального капіталу [1].

З точки зору міжнародної інтелектуальної міграції як форми руху, можна констатувати збільшення її обсягів та інтенсивності. Зростанню міжнародної інтелектуальної міграції сприяє розвиток сучасної системи транспорту та зв'язку, розгалужена інформаційна інфраструктура, глобальний характер соціально-економічних процесів, а також інтенсифікація наукових обмінів, створення наукових фондів різноманітного спрямування, збільшення числа міжурядових і громадських організацій тощо.

В процеси інтелектуальної міграції залучається все більша кількість як високорозвинених, так і країн, що розвиваються. При цьому донорами, в основному, є країни, що розвиваються, а реципієнтами стають розвинені держави світу.

Особливою проблемою для країни-донорів є відтік кваліфікованих кадрів, на підготовку яких держава витратила певні ресурси.

Сутністю міжнародної інтелектуальної міграції є переміщення індивідів в прямому і зворотному (реальному або віртуальному) напрямках з метою пошуку нового місця докладання своєї інтелектуальної праці з урахуванням рівня освіти, ступеню професійної та кваліфікаційної підготовки, тобто, особистого інтелектуального капіталу.

З огляду на те, що сутність інтелектуальної міграції має прояв в її функціях, слід зазначити кілька основних [2]. Серед них:

- вартісно-облікова (визначає залежно від рівня кваліфікації вартісну характеристику на тому чи іншому сегменті світового ринку праці);
- виробнича (забезпечує приріст інтелектуального капіталу за рахунок міжнародного наукового співробітництва, обміну студентами тощо);
- інформаційна (через вартісні характеристики на ринку праці забезпечує передачу та отримання інформації про потреби у висококваліфікованих кадрах в різних секторах міжнародного ринку праці);
- розподільчо-перерозподільча (забезпечує розподіл потоків висококваліфікованих фахівців між країнами, а також здійснює пошук найбільш привабливої оплати праці, що, в свою чергу, здійснює перерозподіл фінансових потоків між країнами);
- сануюча (реалізується через встановлення бар'єрів на шляху проникнення неконкурентоспроможних фахівців на ринку країн-реципієнтів).
- стимулююча (спонукає працівників до отримання більш якісної освіти з метою отримання більш високооплачуваного робочого місця, що також сприяє накопиченню інтелектуального капіталу).

Слід зазначити, що однією з форм прояву інтелектуальної міграції є освітня міграція. Останнім часом вона набула широкої популярності та свідомо стимулюється провідними країнами Заходу, зокрема, Великобританією.

Так, у Великобританії освітню міграцію розглядають з точки зору забезпечення інтелектуального майбутнього своєї країни. Можливість для молоді з усього світу навчатися в багаточисельних навчальних закладах Британії максимально спрощена на законодавчому рівні. Але після закінчення освітнього курсу молодих людей повертають до своїх країн, за виключенням відібраних талантів-геніїв, що звернули на себе увагу університетського керівництва серйозною перспективою їх науково-дослідних можливостей. Тобто, йде своєрідний відбір мізків з усього світу. Британія, знаючи, що її навчальні заклади високо котируються в світі, отримує стратегічну користь з освітньої міграції.

Слід зазначити, що поряд з категорією міжнародної інтелектуальної міграції використовується також категорія «відплив мізків» (brain drain), за якої вектор руху інтелектуального капіталу є одностороннім – від країни-донора до країни-реципієнта.

Термін «відплив мізків» вперше був озвучений в доповіді Британського королівського товариства в 1962 р у зв'язку з еміграцією англійських вчених та інженерно-технічних працівників в США. Згодом цей термін став широко використовуватись під час вивчення соціальних і психологічних причин еміграції висококваліфікованих фахівців з пострадянських країн та країн, що розвиваються [4].

В залежності від цілей, «відплив мізків» можна трактувати в широкому та більш вузькому аспекті.

В широкому сенсі «відплив мізків» можна охарактеризувати як виїзд з країни кваліфікованих фахівців інтелектуальних та творчих професій, а також потенційних працівників цих професій (студентів, аспірантів, стажерів).

У вузькому – як одну зі складових міжнародної інтелектуальної міграції безпосередньо пов'язаної з виїздом з країни наукових та професорсько-викладацьких кадрів високої кваліфікації, реально чи потенційно зайнятих науковими дослідженнями і розробками, а також обслуговуванням наукової галузі.

Серед вчених існує думка, що категорія «відплив мізків» також може включати роботу за довгостроковими контрактами артистів, спортсменів,

тренерів тощо. Така точка зору доволі логічна, оскільки включає в себе більшу кількість носіїв інтелектуального капіталу.

Слід також зазначити, що останнім часом експерти виділяють зовнішній та внутрішній «відплив мізків». Внутрішній «відплив мізків» являє собою перетікання інтелектуального потенціалу країни в ненаукові сфери діяльності. А отже, внутрішній «відплив мізків» також слід вважати однією з форм міграційної поведінки індивіда, що пов'язана з вирішенням фахівців високої кваліфікації перейти до іншої економічної сфери з огляду на більші можливості самореалізації та більш високу оплату праці.

Ще однією формою інтелектуальної міграції, пов'язаною з глобалізацією і широким розповсюдженням глобальної мережі Інтернет, можна вважати такий прояв інтелектуальної міграції, як ІТ-аутсорсинг. Тобто, виконання певних завдань від іноземної фірми на контрактній основі фахівцем, який не полишає країни проживання.

Що стосується перспектив, то вже сьогодні перед світом постає проблема інтелектуальних кадрів.

Жодна країна не в силах самотійно підготувати всіх без винятку спеціалістів, необхідних для виконання роботи на своїй території, тим більше, що така робота стає все більш комплексною. Це приводить до зростання міжнародної мобільності умінь, компетенцій і робочої сили всіх професійних рівнів.

Прогнозована криза кваліфікації торкнеться всіх країн світу і матиме серйозні наслідки. За прогнозами Глобального інституту McKinsey (MGI), до 2020 року дефіцит висококваліфікованих працівників і робочої сили з необхідними технічними навичками досягне 85 млн чоловік. Брак кваліфікованих кадрів з вищою освітою, прогнозований на рівні 38-40 млн чол., спостерігатиметься в основному в розвинених країнах. За оцінками фахівців, дефіцит працівників з необхідними технічними вміннями та професійно-технічними навичками складе 45 млн чоловік – і це відбудеться вже через п'ять років. Проте і зараз роботодавці по всьому світу, в тому числі в Євразії, скаржаться на те, що третина вакансій фахівців з такими навичками залишаються незаповненими [5].

Як наслідок, це веде до зростання глобалізованого попиту і конкуренції за найважливіший економічний ресурс – кваліфіковану робочу силу та висококваліфікованих фахівців на всіх рівнях.

Висновки. Отже, основні причини міжнародної інтелектуальної міграції як складової загальних міграційних процесів полягають в тому, що

за умов розширення науково-технічного розвитку людства, глобалізації та інтернаціоналізації соціально-економічних відносин спостерігається зростання ролі накопиченого інтелектуального капіталу в національному та міжнародному економічному розвитку.

Але з огляду на існуючі суттєві відмінності в економічному потенціалі країн, відбувається міграція інтелектуального капіталу в регіони з можливістю найбільш ефективного його використання і, відповідно, найбільш високою оплатою висококваліфікованих кадрів.

Слід зазначити, що процеси інтелектуальної міграції, посилюючи економічний та науковий розвиток країн-реципієнтів, одночасно послаблюють економічну міць країни-донора, що впливає на її здатність просуватися шляхом розвитку економіки знань та зменшує ресурсний потенціал людського капіталу.

Зовнішній «відплив мізків» є однією з форм міграційної поведінки носія інтелектуального капіталу, що пов'язана з вирішенням проблеми пошуку можливостей більш ефективної самореалізації та більш високої вартості праці висококваліфікованого фахівця.

Також слід зазначити, що «відплив мізків» як форма міжнародної інтелектуальної міграції, є одностороннім процесом, на відміну від міжнародної інтелектуальної міграції загалом.

Література

1. *Иванов Н.П. Человеческий капитал и глобализация / Н.П. Иванов // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 9. – С. 19–31.*
2. *Міжнародна міграція. Навчальний посібник / О.Г. Пуригіна, С.Е. Сардак – К. : Академія, 2007. – 312 с.*
3. *Стоуньер Т. Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики / Т. Стоуньер // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – С. 394-413.*
4. *Ушкалов И.Г. Утечка умов : Причины. Масштабы. Последствия / И.Г. Ушкалов, И.А. Малаха. – М. : Эдиториал УРСС, 1999. – 173 с.*
The world at work: Jobs, pay, and skills for 3.5 billion people / Richard Dobbs, Anu Madgavkar, Dominic Barton, Eric Labaye, James Manyika, Charles Roxburgh, Susan Lund, Siddarth Madhav. – McKinsey Global Institute, June 2012. – 175 p.